

A SZAKRÁLIS KISEMLÉKEK MEGÍTÉLÉSE A KÁNONJOGBAN ÉS AZ ÁLLAM JOGRENDSZERÉBEN¹

UJHÁZI Lóránd
egyetemi tanár (PPKE, NKE)

A szakrális kisémlék mind művészettörténeti, mind jogi, mind kánonjogi értelemben összetett terület. Jelen írásomban a katolikus egyház szakrális művészeti alkotásai kapcsán megjelenő jogi sokszínűséget mutatom be. Külön hangsúlyt helyezek a helyi egyházi közösségre és a helyi önkormányzatra, hiszen a kisémlékek leginkább lokális jelentőséggel bírnak.² Témámat az ún. szakrális kisémlékek területére szűkítem. A nagyobb horderejű műemlékvédelmi projektekre és kiemelkedő jelentőségű egyházi művészeti alkotásokra csak az összehasonlítás miatt utalok.

Igyekszem a magyar jogrendszer műemlékvédelemre vonatkozó részét és az egyházi dokumentumokat összevetni. Csak a katolikus egyházzal foglalkozom. Magyarországon a kültéri szakrális művészet a katolikus egyház szempontjából releváns. A protestáns felekezetek nem tekintik küldetésüknek a szent szobrok közterületi elhelyezését. Sőt, a szakrális kisémlékek jelentős része éppen a katolikus megújulás jegyében a 17–19. században épült. Alapvetően a magyar rendszerrel foglalkozom, de a teljesség kedvéért időnként nemzetközi dokumentumokra vagy az uniós gyakorlatra is utalok.

1. A szakrális kisémlék jelentése

A szakrális kisémlékek pontos megfogalmazása nem egyszerű. A fogalom megértéséhez ugyanis köznyelvi, képzőművészeti, néprajzi, jogi és kánonjogi megkülönböztetéseket kell tenni. Az egyes területek fogalomkészlete sok esetben nem fedi egy-

¹ A publikáció a Pázmány Péter Katolikus Egyetem megbízásából a Teremtésvédelmi Kutatóintézet a „Fenntarthatóság, állóképesség – az éghajlatváltozás és az ahhoz való alkalmazkodás társadalmi kihívásai” projekt keretében jelent meg. A projekt támogatója a Technológiai és Ipari Minisztérium.

² Időnként a nemzetiségi önkormányzatok ilyen jellegű feladatai is előkerülhetnek. NAGY Márta: *A bizánci ikontól a nyugati barokkig. Tanulmányok a magyarországi görög diaszpóra egyházművészetéről*. Budapest, Zuglói Görög Önkormányzat, 2006. 191.

mást, máskor a jogi vagy a képzőművészeti kategóriákat azonban alkalmazni lehet a szakrális kisemlékekre is. Előfordul, hogy a szakrális kisemlékek kívül esnek az adott jogi vagy művészettörténeti kereteken. Jogi szempontból különösen jelentős, hogy a kisemlék milyen műemlékvédelmi kategóriába tartozik. Ez kihat a kisemlékkel kapcsolatos hatósági döntésekre, támogatási lehetőségekre és tulajdonosi kötelezettségekre. A kisemlék ugyanis önmagában nem jogi kategória. Alapot teremthet a későbbi jogi kategorizáláshoz, de jogi terminusként nem értelmezhető sem a kánon-, sem a világi jogban.

Érdeemes a szakrális kisemlékek köznapi megközelítéséből kiindulni. A mindennapjaink szerves részét alkotják ugyanis az útszéli keresztek, az ismert szentek szobrai, a kápolnák vagy a haranglábak. Ezt követően lehet vizsgálni, hogy hogyan értelmezhető a kisemlék, mint művészeti alkotás vagy műtárgy. Majd a szakrális kisemlékeket elhelyezhetjük a katolikus egyház kánonjogi, illetve a világi jogi rendszerben. Ehhez már jogilag is megfogható kategóriákat vizsgálhatunk, mint a kulturális emlék, a műemlék, védettség jogintézményei. A szakrális kisemlék heterogén fogalom, ezért teljes elhatárolást nem lehet tenni.

1.1. A szakrális kisemlékek köznapi megközelítése

Az európai épített környezethez hozzátartoznak az útszéli fészületek, a kis fülkékben elhelyezett szentek szobrai vagy kis kápolnák. Ennek ellenére már Bálint Sándor is „elhanyagolt, marginális helyzetűnek” tekintette a szakrális kisemlékeket. Hiszen sem az építéstörténet, a népi építészet kutatása, a vallástudományok, az egyháztörténet; sem a néprajz oldaláról nem kapták meg a kellő figyelmet.³ A Bálintot idéző Grynaeus Tamás tanulmányában rámutat, hogy a szakrális kisemlékek bemutatása azoknál az egyes szerzőknél is töredékes és egyoldalú, akik foglalkoztak a kérdéssel.⁴ Mivel a kisemlékek a keresztyénységhez és különösen a katolikus egyházhoz kapcsolódnak, ezért a szocializmus időszakában sem kutatási, sem műemlékvédelmi, sem restaurálási szempontból nem kaptak kellő figyelmet. Kőszegfalvi György 1989-ben megjelent tanulmányában⁵ a települési infrastruktúra kapcsán egyetlen szót sem ejt a települések szakrális tereiről.⁶ Mindemellett az is igaz, hogy olyan összetett területről van szó, amelynek komplex bemutatása lehetetlen anélkül, hogy a szakmai kompetencia kérdése ne merüljön fel. Erre Grynaeus tanulmánya is rámutat. Sőt a tanulmány a jogi szempontokat még nem is említi, amelyek tovább bonyolítják a szakrális kisemlékek értelmezését. A tanulmány neves szerzőkre hivatkozva kifejti, hogy a „köztéri szakrális emlékeink nem tárgyak vagy objektumok, [...] a hitvilági hiedelem háttér ismerete

³ BÁLINT Sándor: Ünnepi kalendárium. A Mária ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából I–II. Budapest, Szent István Társulat, 1977. 345., 349.

⁴ GRYNÆUS Tamás: Szakrális kisemlék-kutatás Magyarországon. In: LISZKA József (szerk.): *Az Etnológiai Központ Évkönyve 2006–2007*. Komárom–Somorja, Forum Institute, 2007. 37–48.

⁵ KŐSZEGFALVI György: A települések infrastruktúra-fejlesztésének új feltételei és feladata. *Tér és Társadalom*, 1989/3. 3–19.

⁶ KŐSZEGFALVI György – SIKOS T. Tamás: *Városok és falvak infrastruktúrája*. Budapest, MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, 1990.

nélkül sokszor csak tárgyat (anyag, forma, színezés, készülés ideje, állíttatás helye) rögzítjük.”⁷ Ez mind igaz, de amint látni fogjuk a szakrális kisemlék jogi értelmezhetőségénél éppen arra a tényre alapozunk, hogy akár mennyire is sajátos tartalommal rendelkeznek, és akár mennyire is fontos identitáshordozó elemek, mégiscsak tárgyasult művészi eszmék, vagyis dolgok, birtokba vehető testi tárgyak. Erre a magánjogi axiómára épülhetnek majd azok a közjogi szabályok, amelyek akár a dolog speciális (vallási) tartalma miatti alapjogi, művészeti értéke szerint örökségvédelmi, büntetőjogi vagy akár közigazgatási jogi elhatárolások alapjául szolgál.

Mindenekelőtt azonban a szakrális kisemlékek a mindennapi életünk részét alkotják. Ezért először arra a kérdésre kell választ adni, hogy a műalkotás mitől lesz kisemlék, illetve a kisemlék mitől szakrális kisemlék.

Z. Karvalics László kulturális „mikróörökségek” vonatkozásában tett általános megkülönböztetéseket, amelyek a szakrális kisemlék tekintetében is alkalmazhatók. A szerző szerint a mikróemlék rendelkezhet illusztrációs értékkel, használati értékkel, esztétikai értékkel, vagyoni értékkel és szimbolikus értékkel. Különösen az utóbbi jelentős, hiszen a kisemlékek valóban gyakran az „identitásközösségek (nemzetek, települések)”, vagy jelen esetben egyházközségek számára rendelkeznek többletjelentéssel.⁸ A funkcionális megközelítésből arra az általános megállapításra juthatunk, hogy a kisemlék jelenthet vagyoni és/vagy művészeti értelemben vett szerényebb alkotást. Értéktöbblete inkább szimbolikus, nem művészeti és nem vagyoni értékében mérhető. Ez nem zárja ki, hogy a kisemlék szimbolikus értékétől függetlenül művészeti vagy/és vagyoni jelentőséggel is bírjon. Ez azonban nem feltétele a kisemléki minőségnek. Ami a szakrális jelleget illeti, Juhász Ilona és Liszka József több kiadást megélt *Szakrális kisemlékeink*⁹ című munkájukban néprajzi értelemben a kisemlékeket vallási céllal állított szabadtéri objektumoknak, kisépítményeknek tekintik.¹⁰ A néprajzi megközelítés is tág kategória, hiszen kiterjed a helyi képoszlopoktól, a szentek szabadban álló szobrain át (Jézus és Mária, a Szentháromság, Nepomuki Szent János, Szent Vendel, Szent Flórián, Szent Anna, Szent Erzsébet és Szent István), az út menti keresztteken és kápolnákon keresztül egészen a kálvária-együttesekre, vagy haranglábakra, illetve a kriptákra.¹¹ Más megközelítés szerint a kisemlék szakrális mivoltát az jelzi, hogy kijelöli a vallási közösségek tereit. A néprajzi megközelítés a szakrális kisemlékeket vallási orientáltságuk alapján határolja el a többi kisemléktől. Hasonló megkülönböztetés szerepel az Egyházi Kulturális Javak Pápai Bizottsága által 1999-ben

⁷ SZÉKELY László: *Csíki áhítat. A csíki székekelyek vallási néprajza*. Budapest, Szent István Társulat, 1995. 236–237.

⁸ Z. KARVALICS László: *A kulturális mikró örökségtől a Gyűjtemények és Mesterségek Házaig*. Kézirat. 2020. 3.

⁹ L. JUHÁSZ Ilona – LISZKA József: *Szakrális kisemlékeink*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006.

¹⁰ LISZKA József: Szakrális kisemlékek. In: *A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig*. <https://adatbank.sk/?p=379629>

¹¹ LISZKA József: *Állíttatott keresztényi buzgóságból. Tanulmányok a szlovákiai Kisalföld szakrális kisemlékeiről*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 2000.

kiadott dokumentumban.¹² Nem a szakrális kisemlékeket, hanem általában az egyházi műalkotásokat határolja el a világi művészeti emlékektől a dokumentum. A néprajzi elhatároláshoz képest azonban teológiai ihletettségű megkülönböztetést is tesz. Amellett, hogy tartalom alapján megkülönbözteti a szakrális vagy egyházi művészettörténeti emlékeket a világi műalkotásoktól, kifejezetten utal ezeknek az alkotásoknak a teológiai értéktöbbletére. Az egyházi kulturális emlékek egyben az egyház „lekipásztori szolgálatának eszközei” is. Amellett, hogy elismeri ezeknek az alkotásoknak a művészeti, adott esetben a régió vagy ország szempontjából fontos identitásformáló szerepét, az egyházi kulturális javakat a vallásos nevelés, az egyházi közösséghez tartozás, az áldozatvállalás, a jámborság kifejező eszközeinek is tekinti. Ahogy konkrétan fogalmaz: azok a „lelki élet jelei és visszatükröződései.” Ebből adódóan az egyház kulturális javai – sajátos *sui generis* – részét alkotják a művészeti örökségnek. Tárgyi mivoltuk vallási tartalmat hordoz, de a legfontosabb a művészeti értéken és a jogi kategóriákon túlmutató lekipásztori orientáltságuk.

1.2. A szakrális kisemlékek, mint művészeti érték

A kisemlék nem képzőművészeti értékítélet. Sem a néprajzi megközelítés, sem a teológiai alapú elhatárolás nem ad útmutatást arról, hogy egy szakrális kisemlék milyen mértékben tekinthető képzőművészeti alkotásnak. Köznyelvi megközelítésben a 'kis' jelző alatt érthetjük a szakrális emlék méretét, de jelentheti a képzőművészeti értelemben vett csekélyebb jelentőségét is. Általános nehézség, hogy a műalkotás, a művészet vagy a képzőművészeti alkotás fogalmát mind a nyugati, mind a keleti eszmetörténet széles körben definiálta. A filozófiai és bölcséleti alapú megfogalmazások azonban mindig magukon hordták a szubjektívizmus és az esetlegesség jegyeit. Máté Zsuzsanna összegyűjtötte a műalkotás eszmetörténeti megközelítése szempontjából releváns szerzők jelentős részének megfogalmazását.¹³ Munkájából arra lehet következtetni, hogy a művészet vagy művészeti érték filozófiai és eszmetörténeti megközelítése annyira szerteágazó, hogy nem alkalmas a jogi relevanciával is rendelkező kategóriák kialakítására. Erre hívja fel a figyelmet Cseporán Zsolt is, aki kifejezetten a műalkotások jogrendszerben való elhelyezését vizsgálta.¹⁴ A magyar Alkotmánybíróság döntésére hivatkozva támasztja alá, hogy nem lehet elköteleződni a művészeti alkotás egyik vagy másik szűkítő kategóriája mellett sem.¹⁵ Koltay András az Alaptörvény (X. cikk) kapcsán arra hívja fel a figyelmet, hogy az alapvetően követi a demokratikus országok gyakorlatát, és nagy szabadságot enged a művészeti alkotás megítélésében, de jelentős

¹² EGYHÁZI KULTURÁLIS JAVAK PÁPAI BIZOTTSÁGA: *Necessità e urgenza dell'inventariazione e catalogazione dei beni culturali della chiesa*. Città del Vaticano, Libreria editrice Vaticana, 1999. Magyarul: *Az egyházi kulturális javak leltározásának és katalogizálásának szükségessége és sürgőssége*. Budapest, Szent István Társulat, 2006.

¹³ MÁTÉ Zsuzsanna: *Megérthető műalkotás? Esztétikatörténeti és befogadásesztétikai tanulmányok*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem JGYPK, 2007.

¹⁴ CSEPORÁN Zsolt: A művészet szabadsága a képzőművészetben. *Jogtudományi Közlöny*, 69. évf., 2014/7–8. 353.

¹⁵ 24/1996. (VI. 25.) AB-határozat.

változás, hogy Magyar Művészeti Akadémiát, mint szakmai grémiumot, alkotmányos rangra emelte.¹⁶ A 2011. évi CIX. törvény a Magyar Művészeti Akadémiáról az akadémia feladatának tekinti, hogy „figyelemmel kíséri a művészeti élet kérdéseit és meghatározó szellemi folyamatait, majd álláspontját, javaslatait a nyilvánosság elé tárja.” (4. § 2, b) A jogalkotó ezzel kijelölte azt a szakmai testületet, aki elvi állásfoglalást adhat a művészeti alkotásokról vagy folyamatokról. Az állásfoglalás önmagában semmilyen kötőerővel nem rendelkezik, de a hatósági közigazgatási eljárásokra (pl. védetté nyilvánítás) hatással lehet.

1.3. Szakrális kisemlék jog értelmezhetőségének nehézségei

Cseporán Zsolt említett tanulmányában arra is utal, hogy annak ellenére, hogy az állami szabályozás „nem törekszik a művészet definiálására”, számos ágazati jogszabályban rendelkezik a képzőművészeti alkotásokról.¹⁷ A szakrális kisemlékek tekintetében is igaz, hogy a többi művészettel szemben a művészi idea, a művészi eszme tárgyiasult. Ez a tárgyiasulás teszi lehetővé, hogy sajátosan ugyan – de a polgári/dologi joghoz is tartozzon, és így a jogi érvelés alapjává váljon. A dologi jogi megközelítést azonban az értéktöbblettel is rendelkező szakrális emlékek vonatkozásában sajátosan kell alkalmazni. Cseporán tanulmánya kijelenti, hogy „túl kell lépni az alapjogok, valamint az alkotmányjog határain, és ágazati jogi szinten, a polgári jog terrénjában” is meg kell vizsgálni a képzőművészeti alkotásokat.¹⁸ A szakrális tárgyak esetében azonban soha nem lehet eltekinteni attól, hogy azok kifejezik a keresztény vallásos érzületet, ezért a művészeti szempontokon túlmutató értéktöbblettel is rendelkeznek. A vallás és a lelkiismeret szabadsága alapjogi szempontjaitól akkor sem lehet elszakítani a szakrális emlékeket,¹⁹ ha a szerzői jogtól el is tekintünk a tisztán dologi jogi vizsgálatnál.²⁰ Ez nem jelenti, hogy a szakrális dolgok esetében ne lehetne alkalmazni a dologi jogi kategóriákat, hiszen témájuktól függetlenül, mint festmény, rajz, szobor, ötvösmű, díszes bútortárgyiasult formában jelennek meg a településeink látképében.

Dologi jogi értelemben tehát először is a szakrális kisemlék pótolhatósága szempontjából kell elhatároló megjegyzéseket tenni. Fő szabály szerint a képzőművészeti alkotás „egyedülálló és megismételhetetlen”, szemben az iparművészeti alkotásokkal, amelyekből több is készült. Utóbbi esetben az elveszett, megsemmisült, megrongálódott darabok pótolhatók. Kérdés, hogy meddig pótolhatók a sorozatban gyártott, de ma már antikvitásba menő iparművészeti alkotások, hiszen ezekből is egyre kevesebb lesz.²¹ A nagy értéket képviselő szakrális kisemlék tekintetében evidencia, hogy azok

¹⁶ KOLTAY András: A művészet szabadsága: a nem létező alapjog. *Pázmány Law Working Papers*, 2016/4. 3.

¹⁷ CSEPORÁN (2014) i. m. 353.

¹⁸ Uo. 353.

¹⁹ Antonio G. CHIZZONITI – Anna GIANFREDA: Conservazione, valorizzazione e riuso dei beni culturali ecclesiastici. La disciplina di diritto ecclesiastico italiano. *Il Mulino*, Fascicolo, (2021) 3. 194–201.

²⁰ POGÁCSÁS Anett: *Különbözőség az egységben. A szerzői jogi szabályozás differenciálódásának hatása a jogterület szerepére és hatékonyságára*. Budapest, Pázmány Press, 2017. 86–89.

²¹ MERNYÓ Lajos: A képzőművészeti és iparművészeti alkotások pótolhatóságának nehézségei. Előadás: Elhangzott Budapest-Rákoskeresztúr Szent Pál Templom. 2020. január 15.

nem pótolhatók.²² Még a nagy jelentőségű szakrális képzőművészeti alkotásokból is készülhetett azonban több ugyanolyan vagy hasonló darab. Igaz, ezek általában ugyanannak az iskolának vagy mesternek az alkotásai voltak. Hiába készült belőlük több, relatív értelemben megismételhetetlenek. A szakrális kisemlékeket a többi műalkotáshoz képest nagyobb számban állították elő. Olykor sémák és sablonok alapján dolgoztak. Elég azokra a művekre gondolni, (például Nepumoki Szent János szobrai),²³ amelyek az identitásformálás miatt nagy számban készültek. Ettől függetlenül némelyik komoly művészeti értékkel is rendelkezik.

Dologi jogi szempontból felmerülhet a szakrális kisemlék oszthatósága,²⁴ hiszen gyakran dologösszetételeikben ismeretesek. Figyelembe lehet venni a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv.) és a törvényhez kapcsolódó szabályokban szereplő általános felsorolást és csoportosítást a szakrális kisemlékek dologi jogi vizsgálatánál. (A műalkotás *szerves részét képező részek*, elemek, töredékek, berendezési, felszerelési tárgyak tartozékok, egyéb ingó javak: épületszobrok, falburkolatok [fából, tapétából], leválasztott falképek, bútorzat, berendezési tárgyak, álló, vagy asztali órák, képkeretek, lámpák, világítótestek. Emlékművek, emlékművek részei: köztéri szobrok, nagyobb méretben, általában kőből vagy bronzból.) A szakrális kisemlékek az időjárás viszonyosságai miatt kis fülkékben elhelyezve találhatók. Ezeket művészi igénnyel készítették el, és eredetileg harmonizáltak a kisemlék művészeti stílusjegyeivel. Más esetben a láthatóság elősegítése miatt tartó oszlopra helyezték őket. Megint más esetben, mint például a kálváriáknál vagy golgotáknál, sajátos dologösszességről beszélhetünk. Több különálló, alkotórészi és tartozéki kapcsolatban nem lévő szakrális képzőművészeti alkotás került egymással kapcsolatba. A dologösszesség a keresztény közösség egyes liturgikus gyakorlatát, mint funkcionális célt szolgálta. A háborúban vagy a kommunizmus idején nem volt ritka, hogy a stációknak csak egy részét sikerült megmenteni. Bár egy-egy stáció megmenekült, de a hiányzó elemek miatt már nem tudta betölteni eredeti liturgikus küldetését. Ennek példája a nyolcadik kerületben található Golgota téri keresztút.²⁵ A megmenekített két stációt a Rezső téri Magyarok Nagyasszonya templom mögött állították fel, de eredeti küldetésüket – azaz hogy a keresztúti imádság egy-egy állomásaként szolgáljanak – már nem töltik be.

A szakrális kisemlékek tekintetében előkerülhet az alkotórészi kapcsolat. Ez főképp nagyobb és jelentősebb kisemlékek esetében releváns, mint a kripták vagy a kápolnák, amelyek tekintetében olyan alkotórészek is lehetnek (pl. oltár, freskók, mozaikok), amelynek pusztulása vagy megrongálódása fő szabály szerint a földolog megsemmisülésével vagy aránytalan mértékű megrongálódásával, használhatatlanná válásával jár. Esetenként egybeeshet a világi és kánonjogi megítélés – pl. korpusz és feszület vonat-

²² Kiemelkedő jelentőségűek közül elég megemlíteni a magyar vonatkozású Mátyás király kálváriáját. CSÉFALVAY Pál: A Mátyás-kálvária. *Magyar Sion*, 2029/2. 243–249.

²³ GYÖNGYÖSSY Orsolya: Emlékezetformálás – identitásépítés. Nepumoki Szent János-szobrok rehabilitációja a Dél-Alföldön (1989–2018). In: GYÖNGYÖSSY Orsolya: *Papok, szentek, felekezetek: válogatott vallási néprajzi írások*. Szeged, MTA – SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport, 2019. 206–217.

²⁴ CSEPORÁN (2014) i. m. 355.

²⁵ Pénteken adják át a megújult Golgota teret. <https://tinyurl.com/nd5298fm>

kozásában –, de a kánonjog szempontjai túlmutatnak a gazdasági vagy funkcionális megsemmisülésen. A szent dolgok megszenteltségének például sajátosan kánonjogi szempont. A szakrális kisemlék, mint dolog és alkotórésze közötti tartós kapcsolat nemcsak fizikai kapcsolódás lehet, hanem a dolgok rendeltetésének egymásra utaltságában is jelentkezhet. Így például a kálváriák keresztjei, bár nincsenek fizikai kapcsolatban, de rendeltetésükben, egymásra utaltságukban közös üzenetet hordoznak.

A szakrális kisemlékek tekintetében a tartozéki dologkapcsolat a leggyakoribb. A különböző oszlopok, kő vagy fa posztamensek, fülkék már nincsenek olyan szoros fizikai kapcsolatban a dologgal, mint az alkotórész, de a megfelelő használat (főképp a láthatóság és fizikai védelem) miatt fontosak. Releváns lehet az ingó vagy ingatlan megkülönböztetése is. Ingó dolognak minősülnek a fülkékben elhelyezett feszületek, kő és fa szobrok. Grafikák, fotók is lehetnek ingó szakrális kisemlékek. A kápolnák, szilárd beton talpazattal rendelkező feszületek, stációk azonban már ingatlannak tekinthetők.

A szakrális kisemlékek vonatkozásában a dologi jogi vizsgálat legfontosabb szempontja azonban a tulajdonjogi kérdések tisztázása.²⁶ A közigazgatás alrendszereivel és a tulajdonosokkal szemben a kisemlék jogi besorolása ugyanis jogokat és kötelezettségeket támaszt. Sajátosan válik el egymástól az alkotó – mint a személyhez fűződő jogok és a vagyoni jogok összességének jogosultja – és a műalkotás tulajdonosának pozíciója.²⁷ A legtöbb szakrális kisemlék tekintetében a készítő nem beazonosítható. A szakrális kisemlékek a jelentős egyházi műalkotásokhoz képest gyakrabban kerülhetnek a katolikus egyház vagy az állam tulajdonán kívülre. Például az egykor katolikus istentiszteleti helyként működő, majd a termőfölddel együtt államosított kápolna, a rendszerváltás után magántulajdonba került. Funkcióját – használatát – az új tulajdonos jelölte ki. Ez nem biztos, hogy találkozik az egyházjogi szabályokkal.

2. Sajátos közjogi szempontok a szakrális kisemlékek tekintetében

A szakrális képzőművészeti alkotások esetében fontos, hogy a tárgy tartalma és védelme, illetve a különböző engedélyezési és jóváhagyási feltételek miatt a magánjogi jelleg háttérbe szorulhat. Mind a nagy értéket képviselő egyházi művészeti alkotások, mind a szakrális kisemlékek esetében a dologi jogi szabályozás közjogi befolyásoltsága látható.²⁸ Sem a jogalkotó, sem a közigazgatás alrendszerei, sem a tulajdonos nem tekinthet el teljesen a szakrális tárgy többlettartalmától és eredeti istentiszteleti funkciójától.²⁹ A szakrális kisemlék azonban közjogi szempontból is sokszínű. Hiszen, a

²⁶ LESZKOVEN László: A dologi jog alapkérdései. In: BARZÓ Tímea – PAPP Tekla (szerk.): *Civilisztika II. Dologi Jog – Felelősségtan*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 19.

²⁷ KISS Zoltán Károly – KISS Dóra Bernadett: *A vizuális művészetek és a jog. A képzőművészet szabályozása*. Budapest, Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság, Médiatudományi Intézet, 2019. 14.

²⁸ LESZKOVEN (2019) i. m. 19.

²⁹ ZELLER Judit: A tudomány és a művészet szabadsága. In: CHRONOWSKI Nóra – DRINÓCZI Tímea – PETRÉTEI József – TILK Péter – ZELLER Judit (szerk.): *Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2006. 596.

‘szakrális kisémlék’ nem (köz)jogi terminológia. A kérdés ilyenkor mindig az, hogy az adott kisémlék egyben megfelel-e más, a jog által is értelmezhető kategóriának.

Mind a magyar jogrendszerben, mind az uniós,³⁰ mind a nemzetközi jogban³¹ több különböző szintű jogszabály foglalkozik a művészeti emlékek jogi értelmezésével. Nehézséget jelent azonban, hogy különböző jogszabályokban a jogalkotó eltérő kifejezéseket alkalmaz.³² A hatályos magyar, az európai uniós közösségi, illetve a nemzetközi jogi szabályozókban a leggyakoribb általános kifejezés a „kulturális javak, vagy azzal egyenértékű kulturális érték”.³³ Gyűjtőfogalom, amely a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv.) meghatározása szerint „az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei, és egyéb bizonyítékai – az ingatlanok kivételével –, valamint a művészeti alkotások.” A jogalkotó egyben kijelöli a kulturális javak védelmének közfeladat jellegét is. (Kötv. 7. § 10. pont.) A jogszabályhely általános megközelítése a szakrális kisémlékre is kiterjeszthető. A szakrális kisémlék a legtöbb esetben valóban a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő jellemzője. Nem ritka, hogy az emlék valamelyik nemzetiiségi kisebbség történelméhez is kapcsolódik. A jogalkotó a dolgok tekintetében ötven évben jelölte meg a kulturális javakhoz tartozás időbeli feltételét. Előfordulhat, hogy a kisémlék nem éri el az ötven évet, de ettől lehet kiemelkedő kortárs művészeti alkotás. Az ötven év ezért nem is kizáró tényező, de a főszabály szerint minden ötven évnél régebbi tárgy a kulturális javak körébe tartozik, vagy tartozhat. A szakrális kisémlékek túlnyomó többsége jóval idősebb ötven évnél. Történelmi sajátosság, hogy többségük a huszadik század második feléig bezárólag készült. Külön kategóriának tekinthetjük a megsemmisült, de korhűen rekonstruált szakrális emlékeket. A művészeti érték megítélése szempontjából nem számít az alkotás anyaga. A szakrális kisémlékek sok esetben fafaragások, fém vagy fémötvözetek, kőfaragások vagy építmények. A kisémlék anyaga inkább a felújítási és az állagvédelmi eljárás szempontjából lehet jelentős, de nem befolyásolja a művészeti érték és a kulturális örökségi jelleget. Ugyancsak nem számít, hogy hol került elhelyezésre a szakrális kisémlék. A tulajdonjogi viszonyoknak sem a művészeti érték megítélése, hanem egyéb jogi szempontból (felújítás, karbantartás stb.) lehet relevanciája.³⁴

³⁰ 16/2009/EK Rendelet és a 60/2014/EU Irányelv.

³¹ 1954. évi Hágai vagy az 1970. évi UNESCO vagy az 1995. évi UNIDROIT egyezmények).

³² 1954. évi Hágai vagy az 1970. évi UNESCO vagy az 1995. évi UNIDROIT egyezmények).

³³ A kategorizáláshoz felhasználva: BUZINKAY Péter: A kulturális javak fogalomhasználatához. Segédlet a hatósági és jogalkalmazói munkához. Miniszterelnökség, 2021. november 3. <https://tinyurl.com/5t2fv9me>

³⁴ EGYHÁZI KULTURÁLIS JAVAK PÁPAI BIZOTTSÁGA (1999) i. m. EGYHÁZI KULTURÁLIS JAVAK PÁPAI BIZOTTSÁGA: *A leendő papok képzése az Egyház kulturális javai irányában tanúsított figyelemre*. Róma, 1992. október 15.

2.1. A szakrális kisemlék, mint védett műemlék

Az inkább elvi jelentőségű kulturális örökség mellett a szakrális kisemlékek tekintetében fontos fogalom a műemlék. Az 1964-es Velencei Charta általános megközelítése a szakrális kisemlék tekintetében jelentős. Kijelenti ugyanis, hogy a műemlék alatt nemcsak a nagy alkotásokat kell érteni. A dokumentum értelmében „azokat a szerény műveket is értjük alatta, amelyek a közösség számára az idők folyamán kulturális jelentőségre tettek szert.”³⁵ A charta így a műemlék terminológiát inkább a tárgyalt és elvi jelentőséggel rendelkező kulturális emlék vagy kulturális érték értelmében használja. A magyar ágazati jogi szabályozás azonban már tényleges jogi tartalommal tölti meg a műemlék jogintézményét.³⁶ Meghatározza a műemlék jogi minőségét: olyan közhiteles nyilvántartásban nyilvántartott műemléki érték, amelyet miniszteri döntéssel, határozattal vagy a törvény alapján miniszteri rendelettel védetté nyilvánítottak ([Kötv.] tv. 7. § 15. pont). A magyar jogalkotás a műemlék, művészeti és kulturális érték fogalmát összekapcsolja, de egyben el is határolja egymástól, hiszen az előbbihez hozzárendeli azt a közigazgatási aktust, amely a művészeti értéknek új jogi minőséget biztosít (7. § 7.). A védett műemlékeknek két kategóriáját különböztethetjük meg: kiemelten védett műemlék és védett műemlék. Az építészeti örökség védelmének szintjeit az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény határozza meg. Az építészeti örökség nemzetközi (egyetemes), országos (nemzeti) és helyi szintben jelöli meg. Ami a szakrális kisemlékeket illeti, nem minden kisemlék műemlék. Nem minden szakrális kisemlék kerül kapcsolatba az örökségvédelemmel. Az örökségvédelmi előírásokat csak azokkal a szakrális kisemlékekkel kapcsolatban kell megtartani, amelyek már „védettséget élveznek vagy – fokozottabb védelmük, megóvásuk, visszaszerzésük érdekében – védettségüket kezdeményezik.”³⁷ Az örökségvédelem, illetve a műemlékvédelem legfőbb központi szerve a Miniszterelnökségen belül működő Műtárgyfelügyeleti Hatósági Főosztály. Hatáskörébe tartozik az országos védetté nyilvánítás, a védettség megszüntetése, a védetté nyilvánított műtárgyak felügyelete, – műtárgyak ideiglenes és végleges kiviteli engedélyezése.³⁸ A hatóság közhiteles jelleggel nyilvántartást vezet.

A védetté nyilvánított kisemlék tekintetében is igaz, hogy tulajdonosait kötelező, tiltó, esetenként a tulajdonos rendelkezési jogát is korlátozó szabályokat állapítanak meg. Ha védetté nyilvánítják a szakrális kisemléket, akkor a tulajdonosnak számos kötelezettsége keletkezik. Sajnos éppen ebből a megfontolásból előfordul, hogy nem szorgalmazzák a tulajdonosok a védetté nyilvánítást. A végleges kiviteli tilalom, az

³⁵ *Velencei Charta. Nemzetközi karta a műemlékek és műemlékhelyszínek konzerválására és restaurálására* Velence (Olaszország), 1964. 1. <https://tinyurl.com/2uje77pc>

³⁶ A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv.) A jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról szóló 2001. évi LXXX. törvény. A kölcsönzött kulturális javak különleges védelméről szóló 2012. évi XCV. törvény. Az örökségvédelmi bírságról szóló 191/2001. (X.18.) Korm. rendelet. A kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet. A Kulturális Javak Bizottságáról szóló 5/2020. (IV. 27.) MvM. rendelet.

³⁷ Kiss–Kiss (2019) i. m.

³⁸ <https://oroksegvedelem.kormany.hu/index>

állami elővásárlási jog, az ellenérték mellett történő tulajdon-átruházás nem tipikus nehézség a szakrális kisemlékek esetén. Azonban, hogy a restaurálás csak a hatóság előzetes engedélyével történhet, már inkább jelent problémát, különösen, ha az emlék még rendelkezik liturgikus funkciókkal. Ilyen esetben a felújításkor az egyház funkcionális és az állami hatóság művészeti szempontjai szembe kerülhetnek egymással. Továbbá a kötelező szakszerű restaurálás plusz anyagi terheket is jelent a tulajdonosnak. Számos egyházközségnek a felújításra nincs elegendő anyagi forrása. A magyar kormány templomaink kulturális, építészeti jelentőségét megértve ún. templomfelújítási programot indított, amelynek keretében 1800 templom újul meg.³⁹ Ez az országos vagy nemzeti jelentőséggel bíró, az épített kultúra szerves részét alkotó szakrális épületek megóvása,⁴⁰ az örökségvédelem integráns része. A szakrális kisemlékek központi és kormányzati figyelmet nem mindig kapnak. Az egyházmegyék sem rendelkeznek általában elegendő forrással, hogy a nagyobb jelentőségű szakrális műemlékeik mellett még a kisemlékeket is felújítsák.⁴¹ Az egyház igazgatása azonban, ahogy az állami közigazgatás is, több szinten történik. A szubszidiaritás elve, amely az egyház kormányzásának minden területére átsugárzik, kitapintható a szakrális kisemlékek gondozása vonatkozásában is. Ahogy ezek a műalkotások leginkább helyi összefogással és helyi adakozásból épültek, a helyi közösség felelőssége a karbantartás és a felújítás tekintetében is evidencia.

A katolikus egyháznak született joga, hogy a világi hatalomtól függetlenül anyagi javakat szerezzen, birtokoljon, igazgasson és elidegenítsen sajátos céljai szolgálatára.⁴² A lelkipásztori célok mozgatják a gazdasági döntéseket, és nem a gazdasági célok határozzák meg a lelkipásztori szempontokat. A szakrális kisemlékek kapcsolódnak a helyi egyház történetéhez, és lelkipásztori küldetéssel rendelkeznek. A megváltozott társadalmi és urbanisztikai körülmények miatt előfordulhat, hogy a helyi közösség nem tud kellő forrást elkülöníteni a szakrális kisemlékek felújítására. Jól működhet azonban a már említett helyi kezdeményezések, célzott gyűjtések, adományok fogadása. Abban az esetben, ha a szakrális kisemlék nem egyházi területen fekszik, a helyi önkormányzattal való konzultáció is fontos. Olykor a helyi önkormányzat éves költségvetésében szerepel egy-egy szakrális kisemlék felújítása. Más esetben a nemzeti önkormányzat karolja fel a felújítást. Így például a tizenhetedik kerületben a fészület felújítását a helyi szlovák önkormányzat szervezte meg.⁴³ A települések lakói tisztelettel viseltettek a helyi szakrális alkotásokkal szemben, számos helyen sajátos kultusz, illetve ún. paraliturgikus szokások is kialakultak. Ezért a helyi önkormányzat feladata nemcsak műemlékvédelmi oldalról, hanem a közösség identitásának ápo-

³⁹ A templomfelújítási program hozzájárul a gazdaság újraindításához is. Magyarország Kormánya, 2021. május 12. <https://tinyurl.com/y7v48ef6> Külhoni épített kultúra támogatásához ld. Rómer Flóris Terv Megújuló magyar műemlékek a Kárpát-medencében (2022/04/21), online: <http://www.romerterv.hu/romer-floris-terv>

⁴⁰ A kérdés komplexitásához ld. BAJNAI László: *Fenntartható urbanizáció*. Budapest, Scolar, 2021.

⁴¹ Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye például újonnan elkészült turisztikai honlapja is csak a jelentő szakrális művészeti elemeket emeli ki. <https://www.visitesztergom-budapest.hu/>

⁴² Ld. Egyházi Törvénykönyv (Codex Iuris Canonici [a továbbiakban: CIC]) 1254. k.

⁴³ Meghívó a Kaptár utcai Kereszt felszentelésére. <https://tinyurl.com/bdez855d>

lása szempontjából is értelmezhető.⁴⁴ A helyi önkormányzatok a rendszerváltás után szembesültek azzal, hogy a településük közigazgatási határain belül található szakrális kisemlékek gondozása, felújítása komoly szakmai tudást és anyagi ráfordítást igényel.⁴⁵ Az önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény úgy rendelkezett, hogy műemlékileg védett épületek, építmények az önkormányzatok tulajdonába kerülnek.⁴⁶ Viskolcz Noémi rámutat, hogy a törvény alapján „igyekeztek a műemlékvédelmi és a régészeti feladatokat delegálni a települések és a megyék felé.” Az építészeti értékek védelmét a települési önkormányzatokhoz, a régészeti örökség védelmét pedig a megyei önkormányzatokhoz telepítették.⁴⁷ Így megnövekedett a szakma figyelme a helyi önkormányzatok és a műemlékvédelem kapcsolata iránt.⁴⁸ Orosz Bálint megállapítása szerint akár több mint százezerre is tehető azoknak a „megőrzésre érdemes” épületeknek a száma, amely települési és helyi sajátosságokat őriz. Mindez az országosan védett emlékek többszörösére tehető.⁴⁹ Települési szinten pedig ez jelentős részben a szakrális kisemlékeket jelenti. Azokban az országokban, ahol nagyobb a szakrális kisemlékek száma, az egyházi hatóságok is igyekeztek a felelős lelkipásztorok számára általános iránymutatást adni.⁵⁰ Esetenként pedig külön hivatalt állítottak fel, vagy felelős személyt neveztek ki, hogy segítsen feltárni és megőrizni a helyi szakrális kisemlékeket, együttműködve a helyi hatóságokkal.⁵¹

2.2. A szakrális kisemlék az EU bírósági gyakorlat alapján

A szakrális kisemlék jogi elhatárolása szempontjából érdemes az EU bíróságok gyakorlatát is megemlíteni. Az EU bírósági gyakorlat általános megközelítése szerint azok az alkotások tekinthetők művészeti alkotásnak, amelyek rendelkeznek a gyűjteménybe való elhelyezés feltétlenül szükséges jellemzőivel:

⁴⁴ JUHÁSZ–LISZKA (2006) i. m. 7.

⁴⁵ JUHÁSZ Ilona: Kilenc kereszt (Devět křížů). Egy szakrális kisemlék-együttes nyomában a világhálón. Új perspektívák a néprajzkutatásban. In: JUHÁSZ Ilona (szerk.): *Rítusok jelek szimbólumok. Tanulmányok az összehasonlító folklorisztika köréből*. Somorja–Komárom, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2011. 61–105.

⁴⁶ 107. § (2).

⁴⁷ VISKOLCZ Noémi: „A veszteség gondos dokumentálása”. A kulturális örökségvédelem intézményrendszerének változásai a rendszerváltás után (1990–2015). In: SÜTŐ Erika – SZIRMAI Éva – ÚJVÁRI Edit (szerk.): *Sodrásban: képzések, kutatások (1975–2015): Tanulmányok*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 2016. 130.

⁴⁸ FEJÉRDY Tamás: A magyarországi műemlékvédelem átalakuló intézményrendszeréről. *Műemlékvédelmi Szemle*, 1992/1. 103–109.; SARKADI Eszter: Az önkormányzati irányítás lehetőségei és eszközei a történeti és műemléki épületek megőrzésében. A pécsi világörökség példája. *Ki törődik és hogyan a műemlékekkel? Társadalmi feladatmegosztás a műemlékvédelemben, Európában és Európán kívül*. Román András Műemlékvédelmi Nyári Egyetem, Eger, 2007. június 28. – július 4. 17–20.

⁴⁹ Orosz Bálint: Az építészeti örökség helyi védelmétől a tervezhető jövő lehetőségéig. *Falu város régió*, 2001/3. 3–11.

⁵⁰ *Regione Ecclesiastica Marche: Vademecum Per I Beni Culturali Ecclesiastici*. CEM, 2011. https://www.fermodiocesi.it/it/Vademecum_BeniCulturali/

⁵¹ Gabriella CAGNAZZO: *I beni culturali di interesse religioso*. Pisa, Università Degli Studi di Pisa, 2012.

- „viszonylag ritkán lelhetők fel,
- rendszerint nem használják eredeti rendeltetésüknek megfelelően,
- a hasonló használati értékű tárgyak szokásos kereskedelmi forgalmától eltérő, különleges ügyletek keretében cserélnek gazdát,
- komoly értéket képviselnek.”⁵²

A szakrális kisemlékek tekintetében ez a kategorizálás csak részben alkalmazható, hiszen ami ezeknek az emlékeknek a ritkaság voltát illeti, az csak a konkrét alkotás vonatkozásában értelmezhető. A szakrális kisemlékek alkotják ugyanis mind a mai napig az egyház kültéri kulturális javainak jelentős részét. ‘Ritkasága’ csak az egyes ábrázolás és műalkotás vonatkozásában állapítható meg. Előfordul olyan szakrális kisemlék, amely valóban egyedi alkotás, és amely önmagában eleget tesz a ritkaság kategóriának. Az eredeti használat kapcsán sok alkotás ténylegesen ma már nem eredeti küldetését tölti be. Máskor azonban még mindig rendelkeznek liturgikus funkciókkal. Az Egyházi Kulturális Javak Pápai Bizottságának dokumentuma⁵³ leszögezi, hogy az egyház kulturális javaival szembeni fontos elvárás, hogy megőrizték eredeti szakrális funkciójukat.⁵⁴ Vagyis egyházi oldalról fontosak a kulturális értékmegőrzés szempontjai, de még jelentősebb az eredeti liturgikus, paraliturgikus vagy lelkipásztori funkciók megtartása. Az európai szekularizáció a szakrális kisemlékekre is hatással volt. Sok közülük elveszítette eredeti funkcióját, és turistalátványossággá vagy világi értelemben vett kulturális emlékké, képzőművészeti vagy jogi kategóriává váltak.⁵⁵ A szakrális kisemlék egyházi értéktöbbletét jól jelképezik a hozzájuk kapcsolódó (nép)szokások, vagy gyakorlatok, mint a keresztvetések, ha a város vagy falvak szélén elhelyezett fészületek mellett haladunk el.

Szintén nehézkes az uniós bírósági értelmezés a szakrális kisemlékek tekintetében, minthogy a „szokástól eltérő, különleges, ügyletek keretében cserélnek gazdát”. Ezek az alkotások rendszerint nem képezik kereskedelmi forgalom tárgyát. Legtöbb esetben vagy forgalomképtelen, vagy korlátozottan forgalomképes dolgok. Más esetben az egyház, mint tulajdonos nem is kíván megválni ezekről az alkotásoktól. A szakrális kisemlék „komoly értéke” nemcsak a forgalomképessége, hanem valós képzőművészeti értéke miatt is relatív. Ahogy azt a művészeti érték kapcsán is említettük, a szakrális kisemlékek művészeti megítélése széles kategória között mozog. Számos közülük inkább szimbolikus értékkel rendelkezik. Más esetekben lehet pénzben kifejezhető értéke is, de ez függ a korától, állapotától, anyagától és a készítő műhely vagy művész személyétől.

⁵² BUZINKAY i. m.

⁵³ EGYHÁZI KULTURÁLIS JAVAK PÁPAI BIZOTTSÁGA (2006) i. m. Ld. még LUKÁCS Dalma: Az egyházi kulturális javak védelme. A vatikánvárosi állam és Olaszország területén. In: BIHARI Erika – MOLNÁR Dániel – SZIKSZAI-NÉMETH Ketrin (szerk.): *Tavaszi Szél – Spring Wind 2019*. Budapest, Doktoranduszok Országos Szövetsége, 2020. 485–490.

⁵⁴ EGYHÁZI KULTURÁLIS JAVAK PÁPAI BIZOTTSÁGA (2000) i. m. 6.

⁵⁵ Giuseppe RIVETTI: I beni culturali tra pluralismo normativo ed incertezza delle forme nel coordinamento delle nuove dinamiche religiose. *Il diritto ecclesiastico*, vol. 121., no. 3–4. (2010) 655–673.

3. A szakrális kisemlékek feltárása és számbavétele

Ahhoz, hogy a szakrális kisemlékek védelemben részesüljenek fontos, hogy előzetesen megfelelő feltárás és számbavétel történjen. Orosz Bálint idézett tanulmánya rávilágít, hogy szisztematikus adatgyűjtésre lenne szükség, még hozzá leginkább helyi szinten, akár a helyi önkormányzatokon keresztül.⁵⁶ Állítása a szakrális kisemlékek tekintetében is értelmezhető. Minél kisebb a település annál biztosabb, hogy a szakrális kisemlékek alkotják a település adott esetben kizárólagos kulturális emlékeit. A nyilvántartás kapcsán is különbséget kell tenni az egyházi hatóság és a közigazgatási szervek által végzett nyilvántartások között. Az Egyházi Kulturális Javak Pápai Bizottsága 1999-ben adta ki a már említett dokumentumot. A szentszéki hivatalt a dokumentum kiadásában az egyházi kulturális javak pontos regisztrációja motiválta.⁵⁷ A Szentszék tisztában van azzal, hogy számos államban létezik katalógus a kulturális javakról, amelyek az egyházi emlékeket is tartalmazzák. A dokumentum kéri, hogy az egyházi hatóság, amiben csak lehetséges működjön együtt az állami szervekkel. Az egyházi hatóságoknak, sőt a lelkipásztori intézményeknek azonban az állami hatóságoktól függetlenül is nyilvántartást kell vezetni az egyház kulturális javairól. A nyilvántartásba vétel feltétele a szakrális tárgy pusztja létezése, és nem a tárgy képzőművészeti értéke. Utóbbit azonban a dokumentum kérése szerint is említeni kell, minthogy az alkotás korát, anyagát és egyéb releváns információkat is meg kell említeni. A Szentszék azonban nemcsak a jogállami berendezkedésű országokkal számol, ahol a közigazgatási hatóságok többé-kevésbé regisztrálják a jelentős művészeti értékeket, illetve jogszabályi keretet biztosítanak a műemlékvédelemre. A dokumentum figyelmeztet, hogy a háborúk, a környezet pusztulása, a rongálás, a bűnös szándékú elidegenítés, az illegális műtárgykereskedelem, az állami szabályok hiánya vagy a közigazgatási szervek humánkapacitásának az elégtelensége sok esetben jelent veszélyt az egyház kulturális javaira, beleértve a szakrális kisemlékeket.⁵⁸ A dokumentum hiánypótló szándékkal született, hiszen az egyházmegyéhez tartozó ingóságok vonatkozásában az Egyházi Törvénykönyv csak általános eligazítást ad. A vagyonkezelő feladatkörének a leírása kapcsán említi, hogy „[...] pontos és részletes leltárt kell készíteni az ingatlanokról, az értékes vagy bármiképpen a kulturális javakhoz tartozó és az egyéb ingóságokról, azok leírásával és becsértékével; a kész leltárt felül kell vizsgálni.” (CIC 1283. k.). A kánon együtt említi az értékes ingóságokat és a kulturális javakhoz tartozó ingóságokat. Ahogy a világi jogrendszerben, úgy a kánonjogban is okoz bizonytalanságot az Egyházi Törvénykönyv által említett „értékes kulturális javak” valós tartalma. Meglátásom szerint a Kódex által használt kifejezés alatt a szakrális kisemlékeket is érteni kell, annak valós művészeti és anyagiakban kifejezhető értékétől függetlenül. Martín De Agar megállapítja, hogy az „értékes javak” alatt nemcsak a pénzben kifejezhető értéket kell érteni. Jelenti az egyház küldetése szempontjából vagy az adományozó, illetve a

⁵⁶ OROSZ (2001) i. m. 3–11.

⁵⁷ EGYHÁZI KULTURÁLIS JAVAK PÁPAI BIZOTTSÁGA (2006) i. m. 28.

⁵⁸ Uo. 29–30.

készítő személye miatti értéket is.⁵⁹ Arról nem is beszélve, hogy a valós pénzbeli érték meghatározása mindig esetleges.⁶⁰ A szentszéki dokumentum a püspököket, illetve a megszentelt élet előljáróit tekinti az elsődleges egyházi hatóságnak, amely az egyházi kulturális javakat kategorizálja. Utóbbi kapcsán meg kell említeni, hogy az egyház kulturális javainak jelentős része ténylegesen a megszentelt élet intézményeinek, leginkább a szerzetes közösségek tulajdonában van. Sem a Kulturális Javak Pápai Bizottsága által kiadott dokumentum, sem az Egyházi Törvénykönyv nem beszél konkrétan arról, hogy a leltározás milyen módszerrel vagy technikai eszközökkel történjen. A szentszéki irat mindössze a modern technikai eszközök felhasználását kéri. Figyelembe kell venni, különösen az azonos püspöki konferenciák alá tartozó egyházmegyék esetében, hogy az egyházmegyék személyi és anyagi képességei eltérnek. Érdeemes lehet ezért ugyanazokat a szoftvereket alkalmazni, közös fejlesztésekben gondolkodni és az egyházi nyilvántartások között az interoperabilitásra törekedni. Emellett a számítógépes rendszerekkel szembeni általános elvárásoknak is tegyenek eleget. Tekintve, hogy a digitalizáció vonatkozásában az állami közigazgatási szervek előrébb járnak, érdemes az együttműködés lehetőségét is megfontolni.

A szakrális kisemlékekre vonatkozóan különösen hasznosak az egyházi levéltárak. Az Egyházi Törvénykönyv szerint minden egyházmegyének rendelkeznie kell levéltárakkal: méghozzá történeti, egyházmegyei és titkos levéltárral.⁶¹ A Kódex három kánonban (CIC 486–488. kk.) az egyházmegyei levéltárakról, két kánonban (CIC 489–490. kk.) a titkos levéltárakról és egy kánonban a székesegyházak és egyéb templomok levéltáráról ír. A törvénykönyv csak általános útmutatást ad az egyes levéltárakban őrzött dokumentumokról, a hozzáférhetőségről, illetve a dokumentumok elviteléről. A helyi szakrális kisemlékek tekintetében az egyházmegyei történeti levéltárak mellett a plébániák levéltárai,⁶² illetve az ún. *historia domusok* (háztörténet) is hasznosak lehetnek. Utóbbiak az egyházi intézmények fontosabb eseményeit tartalmazó könyvek. A plébániák és szerzetesházak történeti kutatásának fő forrása.⁶³ Adott esetben a plébánia területén található szakrális kisemlékek eredeti tervei, rajzai és fotói is megtalálhatók ezekben a könyvekben,⁶⁴ különösen, ha az átadásukhoz liturgikus esemény és áldás társult. A plébániai határok módosulhattak a szakrális kisemlék átadása óta. Ilyenkor

⁵⁹ José Tomás MARTIN DE AGAR: Bienes temporales y misión de la Iglesia. In: *Manual de Derecho Canónico*. Pamplona, Universidad de Navarra, 1991. 711.

⁶⁰ Miguel Pérez de ALARCÓN: Kommentar az 1283. kánonhoz. In: Ángel MARZOA RODRÍGUEZ – Pouso MIRAS – Jorge MANUEL – Rafael RODRÍGUEZ-OCAÑA (szerk.): *Comentario exegético al código de derecho canónico*. Pamplona, Pamplona: Universidad de Navarra, 2022.

⁶¹ Ottavio PASQUINELLI: I lineamenti della disciplina canonica sugli archivi ecclesiastici. *Quaderni di diritto ecclesiale*, vol. 7., no. 3. (1994) 367–369.; Eugenio ZANETTI: L'archivio diocesano e il cancelliere. *Quaderni di diritto ecclesiale*, vol. 16., no. 2. (2001) 145.

⁶² Massimo CALVI: Quali libri nell'archivio parrocchiale? *Quaderni di diritto ecclesiale*, vol. 2., no. 3. (1989) 403–410.; Adolfo Longhitano: Gli archivi ecclesiastici. *Ius Ecclesiae*, vol. 4., no. 2. (1992) 649–667.

⁶³ Historia Domus. In: Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. Budapest, Szent István Társulat. <http://lexikon.katolikus.hu/H/historia%20domus.html>

⁶⁴ De lehetnek más ábrázolások is, például emlékképek (*A római katolikus anyateplom 100 éves fennállásának ünnepére készült emlékkép a plébániaépület legkorábbi ábrázolásával 1875-ből.*) online: https://mnl.gov.hu/mnl/beml/hirek/a_romai_katolikus_parokia_gyula_harruckern_ter_1

az eredeti dokumentáció más plébánián található, mint ahová aktuálisan a szakrális kisemlék tartozik. Emellett érdemes megemlíteni a régi egyházlátogatási (vizitációs) jegyzőkönyveket is.⁶⁵ A kommunista diktatúra után újra elindultak az egyházmegyei vizitációk, ahol a püspökség által bekért jegyzőkönyvekben ismételten szerepelnek a helyi szakrális kisemlékekre vonatkozó kérdések.⁶⁶ Ezek a listák, összeállítások segíthetnek az állami szervezeteknek és a helyi önkormányzatoknak is a saját regisztereik kiegészítésében.

A helyi listák mellett létezik a *Helyi Művi Értékvédelmi Kataszter a Lechner Tudásközpont* 3D alapú adat infrastruktúra.⁶⁷ A kataszter a helyi építési szabályzatokban, a helyi értékvédelemről szóló települési önkormányzati rendeletekben, illetve a településképi rendeletekben rögzített helyi védettségű (ember alkotta) értékeket tartalmazza. Garanciális elem, hogy 2018 januárjában megkezdődött a jegyzett műemlékek települési önkormányzatunkénti visszaellenőrzése.⁶⁸ A regiszter jelentősége, hogy folyamatosan bővülő térképes alkalmazás segítségével település, cím és helyrajzi szám alapján kereshetők a helyi védettséggel bíró értékek, amelyek között nagy számban találhatók a szakrális alkotások, adott esetben kisemlékek. A kataszter a helyi építési szabályzatokra, a helyi értékvédelemről szóló települési önkormányzati rendeletekre épít, így a helyi önkormányzatok kulcs szerepet töltenek be.⁶⁹ A helyi építési szabályzatot az építési törvény alapján a helyi önkormányzat képviselő-testülete (vagy közgyűlése) fogadja el, amely a település sajátosságait és a helyi érdekeket figyelembe véve az Étv.-nél szigorúbb is lehet. A helyi építési szabályzatnak nem a szakrális kisemlékek helyi védelemben való részesítése a feladata, hanem a már védelemben vett, vagy még védelemben nem vett szakrális emlékek, illetve azok környezete számára biztosíthat garanciákat.⁷⁰ Esetenként a helyi építési szabályzat ún. „védelmi korlátozás jegyzékében” is feltüntetésre kerülnek a szakrális épületek.⁷¹ Ezek hasznos eszközök a helyi önkormányzatok kezében a szakrális kisemlékek védelme érdekében. A településrendezési terv és a településfejlesztési tervek a szakrális kisemlékek védelme szempontjából azért is jelentősek, mert a tervek elkészítésénél az egyház képviselői konzultációs szerepet kaphatnak. A településfejlesztési és rendezési programoknak tájékoztató jellege is van. A hívő emberek pedig a helyi közösség részét alkotják, joguk van megismerni

⁶⁵ Épített szakrális kisemlékek: <https://tinyurl.com/4fkr29ec>

⁶⁶ BLANCKENSTEIN Miklós: A főpásztori vizitáció lebonyolítása és tapasztalatai az Esztergom-Budapesti. In: *Tanulmányok a Főegyházmegye történetéből és életéből*. 2017.

⁶⁷ <http://helyiertekek.e-epites.hu/>

⁶⁸ *Helyi értékek országos online térképen*. <https://tinyurl.com/r5nmap8n>

⁶⁹ Helyi építési szabályzat: az építés rendjét a helyi sajátosságoknak megfelelően megállapító és biztosító települési (fővárosban a kerületi) önkormányzati rendelet, a Duna-parti építési szabályzat és a Városligeti építési szabályzat [1997. évi LXXVIII. tv. 2. § 11. pont].

⁷⁰ Például: Magyaralmás Község 5/2018.(III.20.) számú önkormányzati rendelete Magyaralmás helyi építési szabályzatáról. „A római katolikus kápolna műemléki környezetének épületeiben csak egy rendeltetési egység helyezhető el.”

⁷¹ Szigetvár Város Helyi Építési Szabályzata És Szabályozási Terve. Helyi Építési Szabályzata (Rendelettel Jóváhagyandó Munkarészek) (Tervezet). 2017. Védelmi korlátozás jegyzék – helyi építészeti értékek védelme 25.

mindazokat az információkat, amelyek a szakrális terekhez kapcsolódnak, vagy adott esetben ha azok felújításban részesülnek. Bizonyos ponton mindez alapjogi kérdéssé is válhat, amennyiben a vallás és lelkiismeretszabadság oldaláról közelítjük meg a területet.⁷² 2018-ban jelent meg a *Résztvételi tervezés a településfejlesztési és rendezési tevékenységekben* szakanyag, amely ugyancsak felhívja a helyi önkormányzatok figyelmét a saját értékrendet képviselő vallási közösségekkel való kommunikációra, hogy az általuk képviselt szempontok teret kapjanak. Így már a regiszterek kialakításának korai szakaszában szerepet kaphatnak az egyház képviselői.

4. Szakrális kisemlékek a Katolikus Egyház megítélésében

Nemcsak képzőművészeti és világi jogi szempontból okoz nehézséget a szakrális kisemlék elhelyezése. A kifejezés ugyanis nem egyházi jogi terminológiai, amint arra részben az ágazati szabályok kánonjogi kapcsolódásánál már utaltunk.⁷³ A katolikus egyház jogrendszerében a szent helyekre és tárgyakra vonatkozó egyházi jogi terminológiák és jogi szabályzók részben a hatályos Egyházi Törvénykönyvben, részben a liturgikus könyvekben található. A CIC negyedik könyvében az egyház megszentelő feladata alatt tárgyalja a jogalkotó a jogterületet (1205–1243. kk.). A Kódex először a szent helyekről általánosságban (1205–1213. kk.), majd kifejezetten a templomokról (1214–1222. kk.), a kápolnákról, magán és házi kápolnákról (1223–1229. kk.), kegyhelyekről (1230–1234. kk.), oltárokról (1235–1239. kk.), végül pedig a temetőkről (1240–1243. kk.) szól. A jogalkotó röviden bemutatja a szent jelleg elnyerésének feltételét. Pontosabb szabályozására a liturgikus könyvekben kerül sor. A törvénykönyv külön foglalkozik az ünnepélyes felszentelések vagy megszentelések (*consecratio* és a *dedicatio*) kérdésével.⁷⁴ Ezek olyan liturgikus cselekmények, amelyek tartósan szent jelleget adnak a helynek, épületnek vagy tárgynak. Az egyház hatályos joga szerint léteznek áldások, *benedictio*, amely történhet tartós szent jelleg adásának szándékával vagy ilyen szándék nélkül.⁷⁵ Főszabály szerint a szenteléssel vagy áldással az egyházi hatóság a szent helyeket – templomokat, kápolnákat és a szent dolgokat – kiveszi a

⁷² PATYI András: Riffs and deficits – lessons of the historical model of Hungary’s administrative justice. *Institutiones Administrationis – Journal of Administrative Sciences*, vol. 1., no. 1. (2021) 1. 60–72.

⁷³ Bruno Fabio PIGHIN: *Diritto sacramentale*. Venezia, Marcianum Press, 2006. 324–334.; Manilio SODI: Benedizione. In: Domenico SARTORE – Achille M. TRIACCA (ed.): *Nuovo dizionario di liturgia*. Milano, Paoline, 1983. 157–175.; Reiner KACZYNSKI: Benedizioni, In: Anscar CHUPUNGCO: *Scientia liturgica IV. – Sacramenti e sacramentali*. Monferrato, Piemme, Casale, 2000. 400–417.; John P. MCINTYRE: An apology for the „lesser sacraments”. *The Jurist*, 51. (1991) 390–414.; RADÓ Polikárp: *Enchiridion liturgicum*. Róma, Herder, 1922. Vol. 1, 147–150.; Dominicus PRÜMMER: *Manuale juris canonici*. Friburg, Herder, 1922. 425–426.; Arthur VERMEERSCH: *Epitome iuris canonici*. Vol. 2. Romae, Dessain, 1927. 280–285.; Pietro VENERONI: *Manuale di liturgia*. Milano, Ancora, 1940. 154–184.

⁷⁴ Vincenzo MOSCA: I luoghi e i tempi sacri. In: AA. VV.: *Il diritto nel mistero della chiesa*. Roma, Pontificia Università Lateranense, Vol. III, 2004. 357–358.

⁷⁵ ERDŐ Péter: Kommentár az 1169. kánonhoz. In: Uő (szerk.): *Az Egyházi Törvénykönyv*. Budapest, Szent István Társulat, 2001. 802. A kérdéstről átfogóan értekezik Salvatore MARSILI: Dedicazione senza consecrazione. Ossia: teologica liturgica in una storia rituale. *Rivista Liturgica*, 76. (1979) 590–591.

mindennapi, profán használatból.⁷⁶ A közterületeken található szakrális alkotások jelentős része rendelkezik valamilyen áldással vagy szenteléssel. Ez az esemény általában a helyi közösség, akár az önkormányzat számára is jelentős. Nem ritkán a városrész vezetőségének jelenlétében történik.⁷⁷

5. Karbantartás és megőrzés

A szakrális kisemlékek zömében közterületeken vagy a lakosság számára is elérhető egyházi tulajdonban álló területen találhatók. A kisemlékek magas száma miatt a védelem megszervezése nem egyszerű. A védelem jelenthet jogi és fizikai védelmet. A jogi védelem a jogalkotó által hozott már említett korlátozó tényezőket jelenti. Egyes szerzők felhívják a figyelmet, hogy a helyi műemlékügy mindig forráshiánnyal küzdött, így nemhogy a megfelelő védelemre, hanem az alapvető karbantartási munkákra is alig jutott.⁷⁸ Vincenzo Mosca 1990-es években írt tanulmányában⁷⁹ rámutat, hogy Olaszországban a helyi önkormányzatok nem voltak képesek megbirkózni azokkal a feladatokkal, amelyeket a szakrális művészeti alkotások felújítása jelentett. Végül országos hatáskörű közigazgatási szervet hoztak létre az egyházi kulturális javak felügyeletére és karbantartására.⁸⁰ A szerző rámutat, hogy a gyakori jogszabálmódosítások és átszervezések miatt az intézkedések alacsony fokon maradtak. Pedig ezeknek a szakrális emlékeknek a védelme, ahogy arra Carlo Azzimonti felhívja a figyelmet, nemcsak kulturális, hanem a keresztény örökség és öntudat ápolása miatt is fontos lenne.⁸¹ Látható, hogy a szakrális kisemlékek védelme területén nemcsak Magyarországon, hanem más európai országokban is vannak hiányosságok.

Az 1997. évi LIV. törvény a műemlékvédelemről lehetővé teszi, hogy a helyi önkormányzat a kiemelt vagy országos jelentőségű műemlékvédelmi feladataihoz a központi költségvetésből támogatásra tartson igényt. A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény szerint a helyi önkormányzatok saját pénzeszközei az örökségvédelem szolgálatába állíthatók.⁸²

A jogi lehetőségek még nem jelentik, hogy valóban rendelkezésre áll elég anyagi forrás a felújításhoz. A helyi önkormányzat együttműködhet társadalmi szervezetekkel. Ismert a Teleki László Alapítvány, amelynek köszönhetően számos szakrális kis-

⁷⁶ Nicholas SCHÖCH: Relegation of Churches to Profane Use (C. 1222. § 2); Resons and Procedure. *The Jurist*, Vol. 67. (2007) 485.

⁷⁷ Lavia Hübler PETRONCELLI: *I beni culturali religiosi. Quali prospettive di tutela*. Napoli, Jovene, 1996.; Lucia SCALERA: *Beni culturali e „Nuovo concordato”*. Milano, Giuffrè, 1990.

⁷⁸ JUHARI Zsuzsanna: Mi lesz veled műemlék? Élet és Tudomány, 1992. 509–520.; ERDŐS Ágnes: A műemlékvédelem jogi szabályozása itthon és külföldön. *Műemlékvédelem*, 1999/4. 240–241.

⁷⁹ Vincenzo MOSCA: I luoghi e i tempi sacri. In: Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico (a cura di): *La funzione di santificare della Chiesa*. Glossa, Milano, 1995. 197–199.

⁸⁰ *I Beni Culturali della Chiesa in Italia. Orientamenti*. 09 Dicembre 1992., online (2022/04/19.): <https://tinyurl.com/58zbrfb9>

⁸¹ Carlo AZZIMONTI: I beni culturali ecclesiali in Italia. *Quaderni di diritto ecclesiale*. vol. 29., no. 3. (2016) 347–378.

⁸² A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (80/A. §, b).

emlék újulhatott meg. Az alapítvány rendelkezik online folyóirattal, amelyben nyomon követhető hol és milyen szakrális (kis) emlékek felújítását támogatta az alapítvány.⁸³ Az alapítványok sokszor olyan, a helyi önkormányzat területén található kisemlék ügyét is felkarolják, amelyek még helyi védetség alatt sem állnak, de a település sajátos jellegének megőrzésében jelentőséggel bírnak.⁸⁴

A képviselőtestület hatáskörébe tartozik, hogy az önkormányzat anyagi és egyéb lehetőségeit figyelembe véve pályázatot nyújtson be.⁸⁵ Kialakíthat fontossági sorrendet is, és ennek megfelelően szakaszosan újulhatnak meg a szakrális kisemlékek. Egyes alapítványok, vagy non-profit szervezetek csak úgy támogatják a szakrális kisemlékek helyreállítását, ha a helyi önkormányzat helyi védelemben részesíti őket. Előfordult, hogy megrongálódott alkotások helyreállítására azért nem adtak forrást, mert az említett helyi védelemben részesítő önkormányzati határozat hiányzott.⁸⁶ Nem példanélküli, hogy az önkormányzati helyi védelemben vételi eljárásra csak azért került sor, hogy a megrongálódott, felújításra szoruló szakrális kisemlékre ilyen módon forrást lehessen szerezni.

A civil szervezetek és alapítványok mellett a szakrális kisemlékek területén a katolikus egyházzal való együttműködés is evidencia. Részben már utaltunk rá, hogy ez az anyagi források szempontjából sem lebecsülendő. A templomi közadakozások, az adományozások és egyéni adományok jelentős segítségül szolgálhatnak a szakrális kisemlékek esetében.⁸⁷ A kegyes alapítványok, vagy egyházi alapítványok gyakran tűzték ki célul, hogy egyházi épület, építmény (templom, kápolna, kereszt, szobor) fenntartását és védelmét vállalják. Számos vidéki településen vagy faluban ezeknek az egyházi kegyes alapítványoknak köszönhető, hogy a szakrális kisemlékek megmaradtak.⁸⁸

A 'rendkívüli események' kapcsán érdemes a polgármester kötelezettségére is utalni. Amennyiben a szakrális kisemlék egyben műemlék is, a főispán, a megyei védelmi bizottság vezetője, a helyi védelmi bizottság és a települési polgármester feladata, hogy rendkívüli események esetén a szükséges intézkedéseket saját hatáskörében megtegye.⁸⁹

⁸³ *In Situ – Online Folyóirat*. <https://www.telekialapitvany.hu/online-folyoirat/>

⁸⁴ 1997. évi LIV. törvény a műemlékvédelemről.

⁸⁵ Szakály Község településképeinek védelméről szóló Szakály Község Önkormányzati Képviselő-testületének 1/2019. (II.12.) önkormányzati rendelete.

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ Megyei Önkormányzatok Országos Szövetsége: Folytatódik a kerkabarabási kápolna felújítása. <https://moosz.com/hirek/folytatodik-a-kerkabarabasi-kapolna-felujitasa>

⁸⁸ Átfogó képet ad erről SZENTIRMAI Sándor: *A kegyes alapítványok az egyház és világi jog szerint*. (Doktori disszertáció.) Budapest, 1949.; BEDNÁRIK János: *Falusi plébános a polgári korban*. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 2020. 143.

⁸⁹ 1997. évi LIV. törvény a műemlékvédelemről 55. §. Alaposabb elemzéshez ld. AGÓCS Ilona: Múlt, jelen és jövő szövetsége a települési környezet alakításában és védelmében. In: TAHYNE KOVÁCS Ágnes (szerk.): *Vox generationum futurarum. Ünnepi kötet Bándi Gyula 65. születésnapja alkalmából*. Budapest, Szent István Társulat, 2021. 23–33.

6. A képviselő-testületi bizottsága/albizottság/egyéb fórumok

Sajátos védelmet jelenthet a szakrális kisemlékek szempontjából az 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól (Mötv.) adta lehetőség. Ez lehetővé teszi, hogy a képviselő-testület szervezeti és működési szabályzatában meghatározza a bizottságait, a bizottságok tagjainak számát, a bizottságok feladat- és hatáskörét, működésük alapvető szabályait.⁹⁰ Egyes településeken vagy a főváros kerületeiben ún. Városfejlesztési, Műemlékvédelmi és Környezetvédelmi Bizottságok működnek.⁹¹ Az SzMSz.-ben azonban meg kell említeni, hogy kit milyen koordinációval és feladattal bíztak meg. Az Mötv. arról is rendelkezik, hogy az SzMSz.-ben rögzíteni kell azokat az előterjesztéseket, amelyeket a bizottság nyújt be. Illetve azokat, amelyeket kizárólag a bizottság állásfoglalásával lehet benyújtani. A törvény lehetőséget ad a képviselő-testületnek, hogy a bizottsági munka hatékonyságának növelésére az önkormányzati képviselő testületen kívülről válasszon tagokat. Megbízatásukat a képviselő-testülettől kapják. Amennyiben a szakrális kisemlékek védelme prioritás, érdemes a helyi papokat, hitoktatókat, egyház művészethez értő személyeket is meghívni a bizottságba.

Egyes településeken vagy a főváros kerületeiben (Józsefváros) Egyházak és Vallási Közösségek Tanácsa működik.⁹² A XVII. kerületben egyházi egyeztető fórumnak nevezik a konzultatív fórumot. Ezek a fórumok is rendelkezhetnek beleszólással, tanácsadással a helyi szakrális műemlékvédelembe.

A képviselő-testület a polgármester, vagy bármely települési képviselő javaslatára a települési képviselők közül tanácsnokokat is választhat.⁹³ Amennyiben ez indokolt, a tanácsnok feladata lehet a műemlékvédelem és azon belül a szakrális műemlékek védelme.

7. Összefoglalás

A demokratikus országok jogrendszerének szerves részét alkotja a műemlék vagy kulturális örökségvédelem. A nemzeti jogalkotáson túl nemzetközi és uniós előírások is léteznek, amelyek átsugároznak az egyes ágazati szabályozásra. A jog nem vállalkozik a (képző)művészeti alkotás egzakt meghatározására. Ugyanakkor a képzőművészetet, annak tárgyasult vonatkozása miatt a jog megkülönbözteti más művészetektől és a dologi jog területén értelmezi. A képzőművészeti alkotás azonban bizonyos esetekben sajátos jellege miatt inkább a közjog területéhez tartozik és a magánjogi jellegzetességek háttérbe szorulnak. A közjogi kategóriák közül is kiemelkedik az elvi jelentőségű kulturális emlék és a közigazgatási aktussal létesített műemlék. Utóbbi több szintet – nemzetközi, nemzeti és helyi – ölthet. A közigazgatás alrendszereivel szemben pedig

⁹⁰ Mötv. 57. § (1).

⁹¹ https://www.belvaros-lipotvaros.hu/egovernment_committees/details/8

⁹² <https://tinyurl.com/yc6bh8xi>

⁹³ CSÓKA Gabriella: A helyi önkormányzati rendszer. In: Önkormányzati igazgatás. Budapest, Nemzeti Közszerkeleti Egyetem, 2021. 145.

ellenőrzési, őrzési, védelmi és restaurálási kötelezettséget teremt. A művészeti alkotások *sui generis* csoportját alkotják a szakrális képzőművészeti alkotások. Köznapi megközelítés szerint ezeket az alkotásokat témájuk teszük különlegessé. A katolikus egyház azonban nemcsak a tartalma miatt tartja különlegesnek a szakrális emlékeket: hozzájárulnak ugyanis a katolikus egyház lelkipásztori küldetéséhez. A szakrális képzőművészeti alkotásokon belül külön csoportot jelentenek a kisemlékek. Bár a szakrális kisemlékek mindennapi életterünk szerves részét alkotják, de elhatárolásuk nem egyszerű, hiszen a szakrális kisemlék nem jogi kifejezés. Esetenként valóban rendelkeznek olyan tulajdonságokkal, amelyek alapján elhelyezhetők a jogrendszerben. Más esetekben azonban a jogi kategorizáláshoz szükséges tulajdonságok hiányoznak. A kánonjog sem ismeri a kisemlék kategóriáját, bár ezek a képzőművészeti alkotások a legtöbb esetben valamilyen áldással, felszenteléssel rendelkeznek. Ilyenformán van kánonjogi relevanciájuk, de ez nem olyan jelentős, mint amilyennel a plébánia közösség szakrális terei rendelkeznek.

A kisemlék legtöbbször helyi jelentőséggel bír. Ezért érdemes a helyi önkormányzatoknak feltárni a területükön található ilyen alkotásokat, még akkor is, ha a későbbiekben az emlék nem kerül helyi védelem alá. Érdemes a szakrális kisemlékek helyi jegyzékét úgy kialakítani, hogy elektronikus hozzáférést biztosítsanak. Hasonlóan hasznos az egyes kisemlék történetét, művészeti értékét a lehető legjobban dokumentálni. Érdemes, ahol lehet, a védelembe vételt kezdeményezni és az eljárást lefolytatni. Az önkormányzatnak megvan a jogi lehetősége, hogy műemlékvédelmi, vagy a társadalmi és egyházi ügyekkel foglalkozó bizottságok esetében albizottságokat hozzon létre, amelyek kizárólag a szakrális kisemlékekkel foglalkoznak. Mivel a szakrális kisemlékek védelme egyházi és állami feladat is, jó, ha a két entitás között együttműködés valósul meg ezen a téren. Erre elvi szinten mind az egyházi, mind az állami hatóságok által kiadott dokumentumok figyelmeztetnek. Ami ennek a gyakorlati oldalát illeti: érintheti az információcserét, az egyházi levéltárak, adattárak felhasználását, a helyi plébánosok, lelkészek meghívását az illetékes bizottságokba vagy az albizottságokba. De vonatkozhat a felújításhoz és a karbantartásokhoz szükséges anyagi feltételek közös előteremtésére. A Szentszék külön részletszabályokat adott ki a szakrális művészeti alkotások katalógusainak kialakítására. Ebbe értelemszerűen a kisemlékek is beletartoznak. Az állami és az egyházi regiszter eltérhet egymástól, hiszen az egyház számára minden olyan alkotás meghatározó, amely lelkipásztori célját előmozdítja. Így a regisztrációnál nemcsak az alkotás művészeti értékét veszi figyelembe.